

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-8>

УДК 338.432

НОВІ ТРЕНДИ В ОБСЯГАХ ВИРОБНИЦТВА ВАЛОВОЇ І ТОВАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ЗА КАТЕГОРІЯМИ ВИРОБНИКІВ ТА РИНКАМИ ПРОДУКЦІЇ

NEW TRENDS IN GROSS AND MARKETABLE OUTPUT OF THE UKRAINIAN AGRICULTURAL SECTOR BY PRODUCER CATEGORY AND PRODUCT MARKET

Кваша Сергій Миколайович

доктор економічних наук, професор, академік, проректор,
Національна академія аграрних наук
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7448-0543>

Павленко Олексій Михайлович

кандидат економічних наук, докторант кафедри,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9735-2478>

Клементьєв Дарій Романович

здобувач,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-5688-0728>

Kvasha Serhii, Pavlenko Oleksiy, Klementiev Darii
National University of Life and Environmental Sciences

Аграрний сектор – важлива галузь економіки України, що посідає провідне місце як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. В аграрному секторі задіяні різні категорії виробників, які розвивають економіку держави та її сільськогосподарську галузь. В умовах повномасштабної війни спостерігається низка змін в аграрному секторі України, які спричиняють зміни у контексті обсягів виробництва валової та товарної продукції аграрного сектору за категоріями виробників та основними ринками збуту продукції. Разом з тим, основні тренди, які мають місце у даному випадку, досліджені недостатньо, що зумовило актуальність даного дослідження. Мета статті – провести аналіз нових трендів в обсягах виробництва валової і товарної продукції аграрного сектору України за категоріями виробників та ринками продукції, спираючись на наукові джерела, аналітичні звіти та статистичні матеріали, оприлюднені у сучасних джерелах. Спершу визначено основні категорії виробників аграрної продукції в Україні та проведено аналіз загальних особливостей їх діяльності в аграрній галузі. Розглянуто особливості основних ринків, на які спрямовується аграрна продукція. Визначено основні проблеми, які можуть впливати на тренди обсягів виробництва валової та товарної продукції аграрного сектору за категоріями виробників та основними ринками збуту продукції. Проведено аналіз змін в обсягах виробництва продукції рослинництва за основними категоріями виробників. Проаналізовано динаміку обсягів виробництва експортної аграрної продукції, яка потрапляє на міжнародні ринки. За підсумками проведеного аналізу визначено основні тренди, які мають місце в обсягах виробництва валової та товарної продукції аграрного сектору за категоріями виробників та основними ринками збуту продукції. Загалом, стан розвитку аграрного сектору в Україні супроводжується багатьма проблемами, які потребують поступового подолання. Важливо, спираючись на позитивні тенденції, в подальшому забезпечити вдосконалення аграрного сектору України.

Ключові слова: аграрний сектор, рослинництво, тваринництво, виробники, валова та товарна продукція, повномасштабна війна.

The agricultural sector is an important sector of Ukraine's economy, which occupies a leading position in both the domestic and foreign markets. The agricultural sector involves various categories of producers who develop the economy of the state and its agricultural sector. In the context of a full-scale war, there are a number of changes in the agricultural sector of Ukraine, which cause changes in the context of gross and commodity production volumes of the agricultural sector by producer categories and major markets. At the same time, the main trends in this case have not been studied sufficiently, which has led to the relevance of this study. The purpose of the article is to analyse new trends in the volume of gross and commodity production in the agricultural sector of Ukraine by producer categories and product markets, based on scientific sources, analytical reports and statistical materials published in modern sources. First, the main categories of agricultural producers in Ukraine are identified and the general features of their activities in the agricultural sector are analysed. The features of the main markets to which agricultural products are exported are considered. The main problems that may affect the trends in the production of gross and commodity products of the agricultural sector by categories of producers and main markets are identified. An analysis of changes in the volume of crop production by the main categories of producers is carried out. The dynamics of production volumes of livestock products in Ukraine as a whole is analysed. Changes in the volume of gross and commodity production of export agricultural products that enter international markets are studied. Based on the results of the analysis, the main trends in the production of gross and marketable agricultural products by categories of producers and major markets are identified. In general, the state of development of the agricultural sector in Ukraine is accompanied by many problems that need to be gradually overcome. It is important to build on the positive trends to ensure further improvement of the agricultural sector of Ukraine.

Keywords: agricultural sector, crop production, livestock production, producers, gross and marketable products, full-scale war.

Постановка проблеми. Однією з найбільш важливих галузей сучасного господарства України є аграрний сектор. Аграрна галузь постійно розвивається, інтегруються усе нові методи виробництва сільськогосподарської продукції, вирощуються нові культури, використовуються нові засоби захисту, технічне обладнання тощо. Однак, в умовах повномасштабної війни відбуваються суттєві зміни, пов'язані загалом зі станом виробництва продукції аграрного сектору України: внаслідок постійних обстрілів ворога страждають аграрні виробники усіх категорій, мають місце складнощі в експорті продукції та її перевезенні всередині країни. Тому за сучасних умов можна спостерігати низку нових тенденцій, які пов'язані з обсягами виробництва аграрної продукції у валовому та товарному вираженні, а також з виробництвом продукції за категоріями виробників та ринками збуту. Причиною цього є насамперед повномасштабна війна, вплив якої на стан аграрного сектору є суттєвим. Не дивлячись на те, що питання впливу російсько-української війни на аграрну галузь України вже активно вивчається вітчизняними науковцями, проте, враховуючи постійні зміни у виробництві, актуально провести більш детальний аналіз обраного питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан виробництва аграрної продукції в Україні за сучасних умов хвилює багатьох вітчизняних науковців. Так, Д. В. Халізов провів детальне дослідження розвитку аграрного сектору економіки в умовах воєнного стану [1]. І. В. Бурачек та Н. В. Михайленко дослід-

дили особливості сучасного стану та перспективні напрями розвитку сільського господарства в Україні [2]. М. Дяченко та В. Жмуденко визначили поточний стан аграрного сектору України та розглянули основні аспекти його відновлення в умовах трансформаційних змін [3]. Поруч із цим, нові тренди в обсягах виробництва валової і товарної продукції аграрного сектору України вивчені недостатньо.

Мета дослідження: провести аналіз нових трендів в обсягах виробництва валової і товарної продукції аграрного сектору України за категоріями виробників та ринками продукції, спираючись на наукові джерела, аналітичні звіти та статистичні матеріали, оприлюднені у сучасних джерелах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрний сектор господарства України характеризується виробництвом аграрної продукції за різними категоріями виробників. Основними виробниками аграрної продукції є [4]:

– домашні господарства населення, які включають також фізичних осіб підприємців, які не є юридичними особами, вирощують аграрну продукцію для задоволення власних потреб та на продаж. Спеціалізуються на виробництві більш нішових культур, які зазвичай не вирощують у великих промислових масштабах;

– приватні підприємства, до яких належать фермерські господарства (створюються громадянами України, а у їх межах працюють члени сім'ї фермера) та приватні сільськогосподарські підприємства (є юридичними осо-

бами, які можуть бути засновані громадянами України, іноземцями та особами без громадянства);

- підприємства колективної власності – виробничі та обслуговуючі кооперативи;
- господарські товариства – товариства з обмеженою відповідальністю та акціонерні товариства, які виробляють аграрну продукцію у великих масштабах.

Окрім цього, важливо також врахувати основні ринки аграрної продукції, які можуть бути виокремлені в залежності від певних критеріїв [5]:

- в залежності від обсягів продажу продукції виділяють оптовий та роздрібний ринок, велику роль відіграють посередники. Також збут оптовим шляхом здійснюється за допомогою системи електронних торгів Прозорро;
- в залежності від напрямку збуту продукції можна виділити в внутрішні та міжнародні ринки. Внутрішній ринок – усі операції з купівлі, продажу та обміну сільськогосподарськими товарами у межах України. Міжнародний ринок – експорт аграрної продукції до інших країн світу. Експорт підприємства можуть здійснювати самостійно шляхом використання відповідних логістичних шляхів.

Розглядаючи сучасний стан виробництва аграрної продукції у контексті різних виробників та ринків, важливо зазначити, що внаслідок повномасштабної війни та суміжних проблем має місце чимало змін. Наведемо основні з них нижче [6; 7]:

- на місцевостях, які суттєво постраждали від бойових дій, ускладнилося або стало неможливим вирощування сільськогосподарських культур, що стало причиною зниження обсягів виробництва у різних категорій виробників – від домашніх господарств українців до великих промислових підприємств;
- з'явилося чимало складнощів у контексті експорту аграрної продукції внаслідок блокування наземних та морських торговельних шляхів, у зв'язку з чим відбулися зміни у контексті ринків продажу аграрної продукції України;
- проблеми у контексті продажу аграрної продукції на внутрішньому ринку внаслідок зруйнованої логістичної інфраструктури, у тому числі і залізничної, а також внаслідок руйнування складів, на яких зберігалась продукція;
- зростання конкуренції на внутрішньому ринку аграрної продукції внаслідок того, що деяка частка продукції, яка мала бути спрямована на міжнародні ринки, спрямувалась на внутрішні;

- зниження платоспроможності покупців на внутрішньому ринку, що могло стати причиною зниження прибутку у контексті окремих категорій виробників, а також збільшення нерівномірності розподілу прибутків між категоріями виробників.

Також для детального визначення основних трендів у виробництві валової і товарної продукції аграрного сектору України за сучасних умов проведемо аналіз обсягів виробництва за основними категоріями виробників. У таблиці 1 наведемо обсяги виробництва валової продукції аграрного сектору у 2022 році, зокрема у % до 2021 року.

Так, у 2022 році фактично збільшився обсяг виробництва лише ріпаку озимого та ярого, натомість обсяг виробництва іншої продукції рослинництва зменшився. Зниження обсягів виробництва спостерігається як у підприємств, так і у фермерських господарств населення, що свідчить про те, що усі категорії виробників однаково страждають від наслідків повномасштабної війни.

Крім того, звернемо увагу на обсяги виробництва товарної продукції тваринництва за період 2020–2023 рр. за різними категоріями продукції (рис. 1) [9].

Згідно з діаграмою підкреслимо, що обсяги виробництва товарної продукції тваринництва зменшуються загалом в Україні за усіма категоріями. Найбільш суттєвим є зменшення виробництва яєць та молока. З огляду на це, тваринництво, як і рослинництво, також страждає від наслідків повномасштабної війни. При цьому, продукція тваринництва вирощується переважним чином у контексті підприємств, які мають різний обсяг виробництва, тому проаналізувати зміни за категоріями виробників у даному випадку неможливо.

Звернемо увагу на обсяг експорту аграрної продукції у товарному та валовому (грошовому) вираженні:

- у 2021 році експорт аграрної продукції становив 27,8 млрд дол. США, у 2023 році – 21,9 млрд дол. США, що є меншим також за показник 2022 року [10; 11];
- разом з тим, у 2023 році Україна експортувала 67,5 млн тон аграрної продукції різних видів, що є на 15% більше, ніж у 2022 році.

Враховуючи це, експорт аграрної продукції на міжнародний ринок скоротився у грошовому вираженні, тобто зменшився прибуток. Також знизилась обсяги експорту у товарному (кількісному) вираженні. У 2023-2024 роках ситуація дещо стабілізувалась, проте Україна

Таблиця 1

Валові збори продукції рослинництва у 2022 році, тис. ц [8]

	Господарства усіх категорій		Підприємства		Господарства населення	
	2022	2022 у % до / % to 2021	2022	2022 у % до / % to 2021	2022	2022 у % до / % to 2021
Культури зернові та зернобобові ³	538637,1	62,6	423152,3	60,7	115484,8	70,8
Соя	34438,0	98,6	31291,5	100,0	3146,5	86,7
Ріпак озимий та кольза (ріпак ярий)	33179,8	112,9	33012,4	113,5	167,4	53,1
Соняшник	113287,4	69,1	99887,7	70,3	13399,7	61,5
Буряк цукровий фабричний	99414,6	91,6	95079,3	91,8	4335,3	86,7
Картопля	208992,1	97,9	4334,6	87,6	204657,5	98,1
Культури овочеві	75115,9	75,6	4444,5	31,7	70671,4	82,8
Буряк кормовий	50063,8	96,7	44,9	53,2	50018,9	96,8
Кукурудза кормова	59344,4	86,8	57252,5	88,6	2091,9	56,0
Культури плодові та ягідні ^{4,5}	19947,6	89,3	3525,9	76,0	16421,7	92,7
Виноград ⁴	2578,8	97,6	825,3	81,3	1753,5	107,8

Джерело: [8]

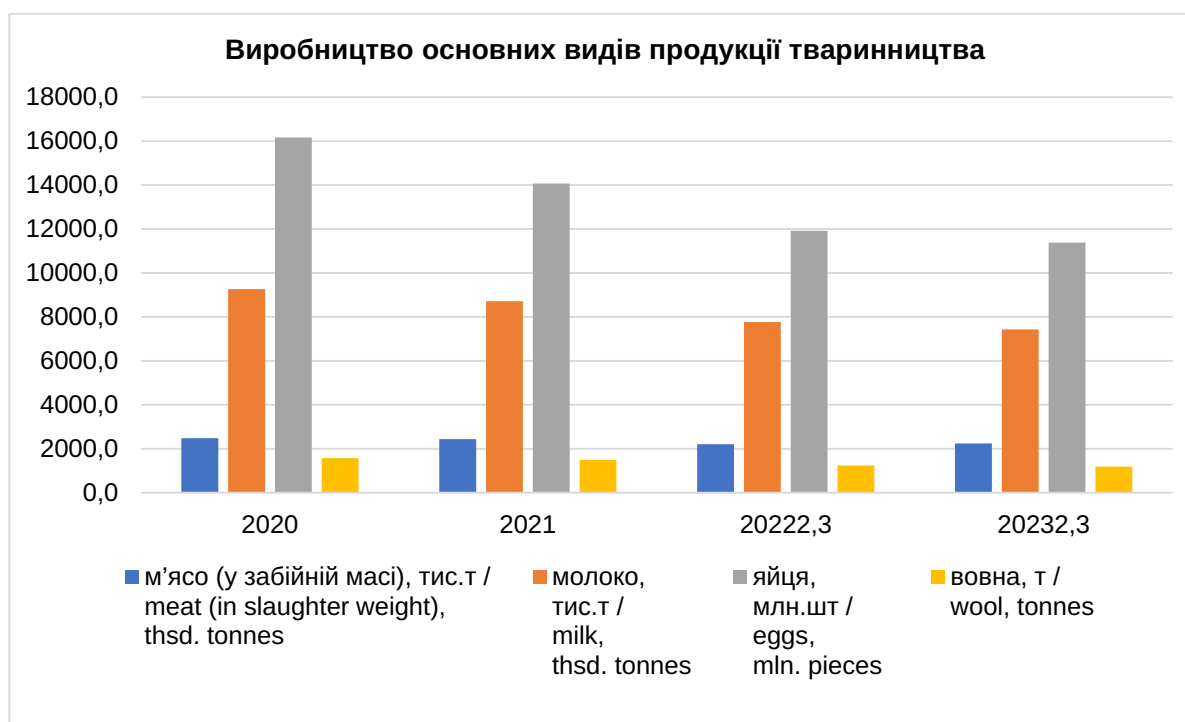

Рис. 1. Виробництво основних видів продукції тваринництва, 2020–2023 [9]

ще досі не повернулася до довоєнних показників. Тому основною тенденцією виробництва валової та товарної аграрної продукції

у контексті міжнародного ринку є скорочення обсягів виробництва та рівня прибутку за експорт продукції.

В цілому, тренди в обсягах виробництва валової і товарної продукції аграрного сектору України за категоріями виробників та ринками продукції є наступними:

– загальне скорочення обсягів виробництва аграрної продукції на початку війни як на підприємствах, так і у фермерських господарствах;

– зниження обсягів виробництва аграрної продукції внаслідок воєнних дій у різних регіонах, внаслідок чого зменшення виробництва є найбільш суттєвим саме в тих регіонах, які найбільше постраждали від наслідків повномасштабної війни, що не залежить від категорії виробників;

– збільшення обсягів виробництва ріпаку озимого та ярого, що має великий попит на міжнародних ринках як одна з найбільш важливих технічних культур;

– несуттєве зменшення обсягів виробництва окремих культур у фермерських господарствах порівняно з підприємствами, а саме – овочевих культур, плодових та ягідних культур, буряку цукрового та кормового, зернових та зернобобових культур тощо;

– зменшення обсягів виробництва валової та товарної аграрної продукції у контексті експорту: прибуток від експорту від початку повномасштабної війни постійно знижується, а обсяги експортованої аграрної продукції зростають повільними темпами;

– Зростання частки малих виробників – фермерських господарств та приватних господарств українців, які в умовах жорсткої конкуренції поступово займають усе більшу частку на внутрішньому ринку.

Висновки. Отже, згідно з підсумками проведеного дослідження можна сказати, що в Україні на сьогодні функціонує декілька основних категорій виробників аграрної продукції. Крім того, продукція аграрного сектору спрямовується на різні ринки, зокрема – оптовий та роздрібний, а також внутрішній та міжнародний. Сучасні тренди в обсягах виробництва валової і товарної продукції аграрного сектору України за категоріями виробників та ринками продукції характеризуються загальним зниженням обсягів виробництва аграрної продукції за різними категоріями як у товарному, так і у валовому вираженні, незалежно від категорії виробників. Також зменшується виробництво валової продукції аграрного сектору, яка спрямовується на міжнародний ринок, тобто знижується прибуток від експорту у грошовому вираженні. Натомість, зростає частка малих виробників – фермерських господарств та приватних господарств, що позитивно впливає на розвиток аграрного сектору. В подальшому важливо забезпечити усунення основних проблем та забезпечити збільшення позитивних тенденцій в аграрному секторі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Халізів Д. В. Розвиток аграрного сектору економіки в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Т. 1. № 79. С. 286–290.
2. Бурачек І. В., Михайленко Н. В. Сучасний стан та перспективні напрями розвитку сільського господарства в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 21. С. 134–137.
3. Дяченко М., Жмуденко В. Аграрний сектор України: поточний стан та його відновлення в умовах трансформаційних змін. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56.
4. Види сільськогосподарських підприємств в Україні. URL: https://www.ucab.ua/ua/doing_agribusiness/umovi_vedennya_agrobiznesu/vidi_silskogospodarskikh_pidpriemstv_v_ukraini
5. Ринки збуту сільськогосподарської продукції. URL: <https://e-tender.ua/news/rinki-zbutu-silskogospodarskoji-produkciji-1506>
6. Агропромисловий комплекс України, огляд ніші та реалії сьогодення. URL: <https://blog.youcontrol.market/aghropromislovii-kompleks-ukrayini-oghliad-nishi-ta-riekaliyi-soghodiennia/>
7. Аграрний сектор за часів війни: оцінка поточної ситуації та рекомендації щодо скорочення втрат. URL: http://www.aau.org.ua/media/publications/1891/files/NoteSituation_2023_11_20_09_25_21_702936.pdf
8. Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур за їх видами та по регіонах. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/sg/pvzu/arch_pvzu_reg.htm
9. Економічна статистика / Економічна діяльність / Сільське, лісове та рибне господарство. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm
10. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahraryny-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta>
11. У 2021 році Україна збільшила експорт агропродукції на 25%. URL: https://www.ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/u_2021_rotsi_ukraina_zbilshila_eksport_agroproduksii_na_25

REFERENCES:

1. Khalizov, D. V. (2023). Rozvytok ahrarnoho sektoru ekonomyky v umovakh voiennoho stanu [Development of the agricultural sector of the economy in the conditions of martial law]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, no. 79. pp. 286–290.
2. Burachek, I. V. & Mykhailenko, N. V. (2018). Suchasnyi stan ta perspektyvni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva v Ukraini [Current state and perspective directions of development of agriculture in Ukraine]. *Global and National Problems of Economy*, no. 21, pp. 134–137.
3. Dyachenko, M. & Zhmudenko, V. (2023). Ahrarnyi sektor Ukrainy: potochnyi stan ta yoho vidnovlennia v umovakh transformatsiinykh zmin. [Agrarian sector of Ukraine: current state and its recovery in conditions of transformational changes]. *Economy and Society*, no. 56.
4. Ukrainian Agribusiness Club (2018). Tipi ahrarnih pidpriemstv v Ukraini [Types of agricultural enterprises in Ukraine]. Available at: https://www.ucab.ua/ua/doing_agribusiness/umovi_vedennya_agrobiznesu/vidi_silskogospodarskikh_pidpriemstv_v_ukraini
5. E-Tender. (2024). Rynky zbutu silskohospodarskoi produktsii. [Markets for agricultural products]. Available at: <https://e-tender.ua/news/rinki-zbutu-silskogospodarskoyi-produktsii-1506>
6. YC Market. (2024). Ahropromyslovyi kompleks Ukrainy, ohliad nishi ta realii sohodennia [Agricultural complex of Ukraine, overview of the niche and realities of today]. Available at: <https://blog.youcontrol.market/aghropromislovii-kompleks-ukrayini-oghliad-nishi-ta-riealiyi-soghodiennia/>
7. Agrarian Union of Ukraine (2023). Ahrarnyi sektor za chasiv viiny: otsinka potochnoi sytuatsii ta rekomendatsii shchodo skorochennia vtrat [Agrarian sector in times of war: assessment of the current situation and recommendations to reduce losses]. Available at: http://www.aau.org.ua/media/publications/1891/files/NoteSituation_2023_11_20_09_25_21_702936.pdf
8. Ukrstat (2022). Ploshchi, valovi zbory ta urozhainist silskohospodarskykh kultur za yikh vydamy ta po rehionakh [Areas, gross yields and yields of agricultural crops by type and by region]. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/sg/pvzu/arch_pvzu_reg.htm.
9. Ukrstat (2023). Ekonomichna statystyka / Ekonomichna diialnist / Silske, lisove ta rybne hospodarstvo [Economic statistics / Economic activity / Agriculture, forestry and fisheries]. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm
10. NISS (2023). Ahrarnyi sektor Ukrainy u 2023 rotsi: skladovi stiikosti, problemy ta perspektyvni zavdannia [Agrarian sector of Ukraine in 2023: components of sustainability, problems and perspective tasks]. Available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahrarnyy-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta>
11. Ukrainian Agribusiness Club (2021). U 2021 rotsi Ukraina zbilshyla eksport ahroproduksii na 25% [In 2021, Ukraine increased exports of agricultural products by 25%]. Available at: https://www.ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/u_2021_rotsi_ukraina_zbilshila_eksport_agroproduksii_na_25